ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 99, Aralık 2019, s. 455-465

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.37335>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
18.09.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.12.2019

Hatice Kübra ÖZDEMİR

Sakarya Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
kubrakonuktr@hotmail.com

MEKTEP MÜZESİ DERGİSİ

Öz

1828 Vak'a-i Mısriyye ile basın hayatı başlayan Osmanlı'da, Cumhuriyet'e kadar her çeşit alanda pek çok eski harflerle basılmış gazete ve dergi bulunmaktadır. Bunlar birinci dereceden kaynak olmaları sebebiyle araştırmacılar tarafından günümüz Türkçe'sine çevrilmiş ve üzerine çalışmalar yapılmıştır. Özellikle son dönemde bu kaynaklara ilgi artmıştır. Ancak hala gün yüzüne çıkmamış dergi koleksiyonları bulunmaktadır. Mektep Müzesi, bu dergilerden biridir. Ahmet Edip tarafından çıkarılan Mektep Müzesi, II. Meşrutiyet'in son dönemleri ve I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesi olan çok önemli bir tarihte yayın hayatında yer almıştır. Ayrıca Halide Edip Adıvar ve Nakiye Elgün gibi dönemin önemli şahsiyetlerine de sayfalarında yer vermiştir. Siyasetten uzak kalmaya çalışarak ilmi ve fenni konulara odaklanmış ve okurlarını bu alanda yalnız memleket sınırları içinde değil tüm dünyada meydana gelen gelişmelerden haberdar etmek istemiştir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Basın Tarihi ,Sürelî Yayınlar, Mektep Müzesi, Ahmet Edip.

MEKTEP MÜZESİ MAGAZİNE

Abstract

On Ottoman Empire, in which press life has begun with Vak'a-i Mısriyye in 1828, there are many newspapers and magazines printed with lots of old letters in all kinds of fields up to the Republic. Since these newspapers and magazines are the primary sources for many fields, researchers have been translated them into modern Turkish and studies have been made on them. Especially in recent years, curiosity to these sources has been significantly increased. However, there are still some magazine collections which couldn't meet with their audiences. Mektep Müzesi is one of them. Mektep Müzesi written by Ahmet Edip, took place on a very important time between last periods of Second Constitutional era and just before the first World War. Additionally, there are also pages written by some important writers such as Halide Edip Adıvar and Nakiye Elgün. Ahmet Edip tried to stay away from politics in his magazine by focusing more on scientific subjects and he wanted to let Mektep Müzesi readers know about all the improvements happened not only in hometown borders but also in the world.

Keywords: History of Ottoman Press, Periodicals, Mektep Müzesi, Ahmet Edip.

GİRİŞ

Sürelî yayınlar en güncel bilginin aktarıldığı kanallardır. Bu özellikleri sebebiyle bir döneminin kültürünün incelenmesi, değerlendirilmesi ve araştırılmasında başlıca tercih edilen kaynaklardır. Özellikle geçiş dönemlerinde meydana gelen fikri değişimlerin izleri bu mecralarda açığa çıkar. Mektep Müzesi de siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak her yönden değişimlerin görüldüğü bir dönemde yayın hayatına atılmıştır.

Mektep Müzesi 14 Mayıs 1913-14 Mart 1914 tarihleri arasında on beş günlük olarak yayınlanan 12 sayılı bir dergidir. Derginin imtiyaz sahibi ve başyazarı Ahmet Edip'tir. Mesul müdürü 6. sayıya kadar Hüseyin Rıfkı'dır. Bu sayıdan sonra ayrılmış ve bu görevi de Ahmet Edip ifa etmiştir. Siyasetten başka her şeyden bahseder. Derginin amacı kendi ifadesiyle “mekteblilere, tahsîl ârzûsunda bulunan gençlere, mutâla'ayı seven yaşlılara, bi'l-cümle hanımlara, çocuklara, hâsılı herkese mahsûs ve nâfi' bir risâle olmaktır.” (Maksat ve Gaye, S.1, 2)

1. Osmanlı'da Mektep Müzesi'ne Kadar Sürelî Yayınların Tarihi

Osmanlı'nın sürelî yayınları kullanması 19. asra tekabül eder. Matbaanın kullanılmasının gecikmesi ve savaşların sosyal, kültürel ve ekonomik hayat üzerindeki olumsuz etkileri sürelî yayınların da ortaya çıkmasını geciktirmiştir. (Gönenç, 2007, 64; Keseroğlu, 1995, 24) Batılı devletlerin yaklaşık iki asır evvel basın faaliyetlerine başlamaları ve Osmanlı topraklarında yayınlanan yabancı gazetelerin¹ gözle görülür etkileri, Osmanlı'nın da bu yayınlara ihtiyacı olduğunu göstermiştir. (Topuz, 1973, 28) İlk gazete 1828 tarihinde Kahire'de Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından çıkartılan “Vak'a-i Mısriyye”dir. (Duman, 1995, 21) İlk resmi gazete ise 1831 yılında “Takvîm-i Vekâyi” adında yayınlanmıştır.

¹ Osmanlı topraklarında ilk gazete Fransızlar tarafından 1795 yılında çıkarılan “Bulletin Des Nouvelles”dir.

Osmanlı'da yayınlanan ilk dergi Takvîm-i Vekâyî'den on sekiz yıl sonra yani 1849-1851 tarihleri arasında basılan "Vak'a-i Tıbbiyye"dir. Bu dergiden on yıl sonra 1862-1869 yılları arasında Aslı Gönenç'e göre gerçek anlamda ilk dergi olarak nitelenen, Münif Paşa tarafından kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin yayın organı olan "Mecmua-i Fünun" yayınlanmıştır. (Gönenç, 2006, 22) Sonrasında dergilerde büyük artış olmuştur.

Osmanlı'da yayınlanan ilk resimli dergi 1862 yılında Mustafa Refik tarafından çıkarılan "Mir'at"tır. Sadece üç sayısı çıkmıştır. Harbiye Nezareti tarafından 1864'te çıkarılan Ceride-i Askeriye ilk askeri dergi olmakla beraber o zamandan günümüze kadar yayına devam eden tek dergidir. İlk kadın dergisi 1868 yılında Terakki gazetesinin eki olarak yayınlanan "Terakki-i Muhadderat"tır. İlk çocuk dergisi 1869 yılında "Mümeyyiz" gazetesinin haftalık eki olarak basılmıştır. 1870'te Teodor Kasap tarafından ilk mizah dergisi "Diyojen" yayınlanmıştır. "Cüzdan" 1873 tarihinde çıkmıştır ve ilk magazin dergisidir.

Sultan Abdülhamit zamanında gazetecilik alanında durgunluk olsa da halkın dergilere olan ilgisi artmıştır. (Gönenç, 2007, 65) Bunda okur-yazar oranının çoğalması ve dergilerin fiyatlarının düşmesi de etkili olmuştur. Ayrıca bu dönemde çıkan dergiler daha uzun ömürlüdür. (Demir, 2016, 81) II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde gazete ve dergilerin sayısında artış görülmektedir. Her düşünce akımı kendi yayın organını çıkarmaya çalışmaktadır. Fikir dergiciliği yaygınlaşmıştır. Ancak bu dönemde çıkan dergilerin temel özelliği kısa süreli olmalarıdır. (Demir, 2016, 84) Mektep Müzesi de II. Meşrutiyet döneminde Ahmet Edip tarafından çıkarılan "siyâsiyyâtın mâ-'adâ her şeyden" bahseden 12 sayılı bir dergidir.

Kenan Demir bu dönemdeki dergileri; iktisat, sanayi, ziraat, fikir, çocuk, eğitim, kadın, mizah, tiyatro, sinema, spor, edebiyat ve magazin dergileri, Türkçü, İslamcı ve sosyalist dergiler olarak kategorize eder. Bu kategorilere bakıldığında "Mektep Müzesi" farklı bir konumdadır. Onun için ilmî-fennî bir dergidir diyebiliriz. Eğer bilimsel dergiler diye bir kategori olsaydı "Mektep Müzesi"ni buraya dahil etmek yanlış olmazdı.

2. Mektep Müzesi'nin Kimlik, Biçim ve Muhteva Özellikleri

Mektep Müzesi 1 Mayıs 1329-1 Mart 1330 (14 Mayıs 1913-14 Mart 1914) tarihleri arasında 12 sayı olarak yayınlanmıştır.² 15 günlük bir dergidir. Birinci sayıda yer alan "Maksad ve Gaye" başlıklı yazıda geici süreliğine 15 günlük olduğu daha sonra haftada bir yayın yapacağı ifade edilmiştir. 6. sayıya kadar sahib-i imtiyaz ve ser-muharriri Ahmet Edip, müdür-ü mesulü Hüseyin Rıfkı'dır. 6. Sayıda Hüseyin Rıfkı ayrılmış, sahib-i imtiyaz ve ser-muharriri Ahmet Edip olmuştur. İlk altı sayıda Zarafet Matbaası'nda basılan Mektep Müzesi, yedinci sayıdan sonra Resimli Kitap Matbaası'nda çıkarılmaya devam etmiştir.

Dönemin dergilerine kıyasla geniş hacimli bir dergidir. Son iki sayısı hariç 32 sayfadır. 11. sayı 30, 12. sayı 16 sayfa olarak basılmıştır. Derginin tüm sayılarının yayın tarihleri ve sayfa aralıkları şöyledir:

² Dergiye; İstanbul Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, Ankara Milli Kütüphane, İSAM Kütüphanesi ve Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Koleksiyonu'ndan ulaşılabilir. Bizim esas aldığımız nüshaya Atatürk Kitaplığı'nın web sayfasından ulaşılabilir.

Sayı	Rumi	Hicri	Miladi	Gün	Sayfa aralığı
aded 1	1 mayıs 1329	7 cemaziyelahir 1331	14 mayıs 1913	Çarşamba	1-32
aded 2	15 mayıs 1329	21 cemaziyelahir 1331	28 mayıs 1913	Çarşamba	33-64
aded 3	1 haziran 1329	9 recep 1331	14 haziran 1913	Cumartesi	65- 96
aded 4	15 haziran 1329	23 recep 1331	28 haziran 1913	Cumartesi	97-128
aded 5	1 temmuz 1329	9 şaban 1331	14 temmuz 1913	Pazartesi	129-160
aded 6	1 ağustos 1329	11 ramazan 1331	14 ağustos 1913	Perşembe	161- 192
aded 7	1 eylül 1329	12 şevval 1331	14 eylül 1913	Pazar	193-224
aded 8	15 eylül 1329	26 şevval 1331	28 eylül 1913	Pazar	225-256
aded 9	15 teşrin-i evvel 1329	27 zilkade 1331	28 ekim 1913	Salı	257-288
aded 10	15 teşrin-i sani 1329	28 zilhicce 1331	28 kasım 1913	Cuma	289-320
aded 11	15 kanun-i evvel 1329	29 muharrem 1332	28 aralık 1913	Pazar	320-350
aded 12	1 mart 1330	16 rebiulevvel 1332	14 mart 1914	Cumartesi	351-366

Derginin amacı kendi ifadesiyle “mekteblilere, tahsıl ârzüsünde bulunan gençlere, mutâla‘ayı seven yaşlılara, bi’l-cümle hanımlara, çocuklara, hâsılı herkese mahsûs ve nâfi‘ bir risâle olmaktır.”(Maksat ve Gaye, S.1, 2) Bu amacı gerçekleştirmek için “Pedagoji İhtiyacı”(S.4, 118-120) yazısı gibi eğitim makalelerinden, “Şu‘un-i Fenniyye” bölümleri gibi bilimsel ve ilmi yazı dizilerine; “Fenn-i İdare-i Beytiyye” köşesi gibi kadınlara hitap eden tefrikalara, “Çocuk Oyunlarından” (S.1, 31-32) başlıklı yazı gibi çocukların ilgisini çekebilecek konulara “siyâsiyyâtın mâ‘adâ her şeyden” bahsetmeye çalışmıştır.

Başlıkları dikkate alarak değerlendirildiğinde en ağırlıklı işlenen “bilim-teknoloji” konularıdır. Bu kalemde Avrupa ve Amerika’daki bilimsel ve teknolojik gelişmelere dair haberler, bu konulara ilişkin makaleler göze çarpar. İkinci ağırlıklı konu ise “kadın”dır. Kadın dünyasına ait haberler, ev idaresi, çocuk eğitimi, el işi, kadınların eğitimi ve ilerlemesi gibi bilumum kadınları ilgilendiren konular bu kalemde zikredilebilir. Üçüncü sırada “Reklam” bulunmaktadır. Fiyatının sürekli değişmesinden anlaşıldığı üzere ekonomik sıkıntı çeken dergi için reklamlar, önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Bir diğer yoğun konu “Eğitim”dir. Eğitim alanında Batı’da meydana gelen en yeni usuller ve gelişmeler takip edilip, okuyucuya aktarılmıştır. Sonra sırasıyla; duyurular, sosyal konular, hikayeler, edebi, tarihi ve dini konular bulunmaktadır. Dergide bu bahsi geçen konular; makale, karikatür, resim, poster, yazı dizisi, muamma, haber, mektup, pratik bilgiler ve bilgi yazısı gibi farklı şekil ve formatlarda işlenmiştir.

Dergi genel anlamda resimlidir. Derginin kapak kısmında resim yoktur. Ancak 3. ve 5. sayıların kapağına resim konulmuştur. Bazen konulara ilişkin ufak resimler yazıların kenarlarına yerleştirilir bazen de bir sayfa poster olarak verilir. Derginin amacı resimlerle öğretmek olduğu için zamanla daha fazla resim kullanmak hedeflenmiştir. (Akçuraoğlu Yusuf Bey'e Arz-ı Teşekkür ve Cevap, S.8, 244)

Beşinci sayı dahil olmak üzere ilk sayılarda, kapakta sol altta yer alan bir “kupon” yazısı vardır. Fakat niçin konulduğuna dair dergide bir bilgi yoktur. Hatta okuyucular, dergide sorulan muammaların cevaplarını kuponla göndereceklerini zannetmiş olsa gerek ki kuponla göndermeye gerek yok diye duyuru yapılmıştır.

Derginin ücret politikası sene içerisinde birçok kez değişmiştir. Birinci sayıda dergi başına 2 kuruş, senelik abone bedelinin 40 kuruş olduğu duyurulmuştur. Posta ücreti farklı olan yerlere posta ücreti de ilave edilir. (S.1, Kapak, 32) Üçüncü sayıda abone bedeli yine 40 kuruştur. Fakat idarehaneden almaları şartıyla bütün öğrencilere 60 paraya indirilmiştir. (S.3, Kapak) Altıncı sayıda ücret herkes için 60 para olmuştur. Ayrıca aboneliği senelik 24 nüsha hesap edilerek 30 kuruştur. Daha önce abone olanlar zarar ettirilmeden fazla nüsha verilerek abonelikleri uzatılacaktır. (S.6, Kapak; “Bir İfade”, 161) Son olarak dokuzuncu sayıda abone bedeli 5 kuruş olmuştur. Risale başı 20 para olarak kararlaştırılmıştır. (S.9, Kapak; “Bir İfade”, 258) Sahipleri derginin tutması ve yayın hayatına devam etmesi için ellerinden geleni yapmışlar ama bir seneden fazla çıkarmaya muvaffak olamamışlardır.

Derginin isminin “Mektep Müzesi” olmasının sebebi; kadın ve erkek okurlara eşit seviyede hitap edebilmek içindir. Sadece kadınlara hitap etmeyeceğine işaret için isminde kadına dair herhangi bir kelime yoktur. Ancak kadın yazarların makaleleri ve kadınlara hitap eden konularla bolca karşılaşılır. Çocuklara uygun hikayeler de konulacaktır. Bu dergi toplumun her kesimine faydalı şeyleri resimlerle aktarıp hem eğlendirip hem de öğretme iddiasıyla isminde “müze” kelimesine yer vermiştir. Eğitici olan her vasıta “mektep” olarak

isimlendirileceği için derginin ismi “Mektep Müzesi” olmuştur. (Maksat ve Gaye, S.1, 1)

Dergi isminde geçen “mektep” kelimesi sebebiyle küçük çocuklara mahsus bir dergi zannedilmiş, büyükler ilgi göstermemiştir. Aynı dönemde Mektep Alemi ve Çocuk Müzesi gibi çocuk dergilerinin bulunması insanların bu fikre kapılmalarına sebep olmuştur. (Okay, 1999, 4) Derginin içeriğinin büyüklere hitap etmesi, çocukların bekledikleri hikaye ve bulmacaların olmaması ve fiyatının pahalı olması da derginin iki arada kalmasına sebep olmuştur. (Akçuraoglu Yusuf Bey'e Arz-ı Teşekkür ve Cevab, S.8, 244) Yayıncılar bu durumu düzeltmek için derginin ismini değiştirmeye karar vermişlerdir. 9. sayıdan itibaren derginin yeni isminin Resimli Dünya olacağı ve ciddi makale yayınlamayı bırakmayarak içeriğe hikaye ve latife tarzı ilaveler yapılacağını duyurmuşlardır. (Bir İfade, S.9, 257-258) Ancak Resimli Dünya ismi ile basılamadan yayından kalkmıştır.

Birinci sayıda “Mektep Müzesi ilk adımını attığı gün bir senelik devâmını taht-ı te'mîne almıştır” denilerek hiç satılmasa bile derginin en az bir sene çıkarılacağını sözü verilmiştir. (Maksat ve Gaye, S.1, 2) İki ay eksik olsa da bu söz yerine getirilmiş kabul edebiliriz ancak bir yılın üzerine devam edememiştir. Yayına son vermesinin sebebi derginin ismindeki çelişkiden dolayı kitlesini bulamaması, yalnız bilimsel makalelerle bir derginin o dönem içinde yayına devam edemeyeceğinin anlaşılması ve derginin yaşadığı mali sıkıntılardır. (Bir İfade, S.9, 257-258) Bunu aşmak için derginin fiyatında zaman zaman indirimlere gidilmiş, reklam gelirleriyle destek alınmaya çalışılmışsa da işe yaramamıştır. Hatta derginin tanınması için, reklam verenlerin ödedikleri ücret mukabili dergi vermek suretiyle bir nevi meccanen reklam uygulamasına da geçilmiştir. Böylece reklam verenler dergileri satarak hem reklam masraflarını karşılayacak hem de dergi daha geniş kitleye ulaşacaktır. Fakat bu da yararlı olmamış olacak ki dergi yayına devam etmemiştir. Derginin mali sıkıntıda olduğunun göstergelerinden biri de muammaları halledenlere verilen promosyonlardır. Cüneyd Okay dergi ile ilgili yazısında bu promosyonların dönemine kıyasla zayıf olduğunu ifade etmiştir. (Okay, 1999, 5-6) Tüm bunlara ilaveten Birinci Dünya Savaşı'nın kapıda olması da etkilemiş olmalıdır.

Mektep Müzesi'nin yazar kadrosuna baktığımızda Halide Edip, Nakiye Elgün gibi dönemin önemli isimleriyle karşılaşırız. Bu isimler dışında açık şeklide imzası bulunan yazarlar şunlardır; Ahmet Edip, Nedim, Mehmet Habib, Osman Fahri, Siracüddin, Edibe, Muallim Tahsin, Münir, Yusuf Ziya, Yusuf Akçuraoglu, Mehmed, Hekimbaşızade Mehmet Fethi, Hilmi, Kazım Şinasi, A. Şükrü, A. Ahmet Şükrü.³ M.H. şeklinde isminin baş harflerini kullanan bir yazar da vardır. Yusuf Akçuraoglu “Türk Yurdu” dergisinde yazdığı Mektep Müzesi ile ilgili yazıda onun Mehmed Habib olduğunu söyler. (Akçuraoglu, 1913, 846) Rumuz kullanan yazarlar; Hür Kadın, Nun, Usta, Bir Muallim'dir.

Halide Edip derginin her sayısında yazısı bulunan tek yazardır. Ve bütün sayılarda kapaktan sonraki yazı ona aittir. Yazılar ya konferans ya da uzun makalelerdir. Yazı dizisi şeklinde verilir. Bütün yazılar toplamda üç başlıktır. “Yirminci Asırda Kadınlar” başlıklı yazısında Batı'da kadınların gayretinin yirminci asrı, nasıl kadın asrı haline getirdiğinden bahseder. (S.1, 3-8; S.2, 33-36, S.3, 66-69)

Dergideki ikinci makalesi “Türkler ve Edebiyatları” başlığını taşır. Bu makalede bir milletin edebiyatının o milletin karakterinin bir yansıması olduğunu ifade eder. Türkler ise edebiyatta Farisî taklitçiliği yapmış ve karakterlerini diğer alanlara nisbetle en az edebiyatlarına

³ A. Şükrü ve A. Ahmet Şükrü muhtemelen aynı kişilerdir. Bu iki isim de sanayi mektepleriyle ilgili yazmıştır.

yansıtmışlardır. Bu konuda izahatları yaptıktan sonra Osmanlı'daki İran etkisi, Osmanlı edebiyatının kısımları ve önde gelen edebi şahsiyetleri hakkında bilgi verir. Nihayetinde Farisî taklitçiliğinin Türklerin şahsiyetlerinin ilerlemesine ve gelişmesine mani olduğu sonucuna varır. (S.4, 97-100; S.5, 130-131; S.6, 162-164, S.7, 193-195, s.8, 225-228)

Sonuncu yazı dizisinin başlığı “Şahsiyet”tir. Şahsiyet bir şeyi hemcinslerinden ayırmaya yarayan özellik olup Türklerin milli şahsiyeti askerliktir. İstila dönemi bitip diğer milletler medenileşme yolunda ilerlediklerinde Türkler öylece kalakalmışlardır. Son dönemlerde meydana gelen gelişmelerin hiçbiri Türklerin şahsiyetini yansıtmamaktadır. Diğer milletlerin basit bir taklidi şeklindedir. Bunun acilen farkına varılıp daha fazla geç kalınmaması temennisi ile yazısını bitirir. (s.9, 258, 261, s.10, 289-292, s.11, 320-321, S.12, 351-352)

Dergide en fazla yazısı bulunan ikinci yazar Nedim'dir. On iki sayının onunda onun imzasıyla karşılaşılır. Yazıları “Telsiz Telgraf Ne Hale Geldi?” (S.6, 16167) başlıklı yazısı gibi teknolojik gelişmelerden ve cisimlerin tartışılacak en küçük parçasının ne olduğu ve bunun kimyevi etkisi hakkında olan “Pek Küçük Şeyler” (S.5, 132-135, 138) başlığını taşıyan makalesi gibi bilimsel konulardan bahseder.

En fazla yazısı olan yazarlara baktığımızda üçüncü sırada Nakiye Elgün vardır. 12 sayılı Mektep Müzesi'nin 4. sayısından itibaren yazar kadrosuna dahil olmuştur. “Fenn-i İdare-i Beytiyye” başlıklı yazısı 9 sayı boyunca parçalara ayrılarak aktarılmıştır. Ona göre evle alakalı her bir şeyde yol göstermek demek olan fenn-i idare-i beytiyye, kadın eğitiminin en öncelikli konusudur. (Fenn-i İdare-i Beytiyye, S.4, 114) Bir kadın evde kendisine lazım olacak her türlü şeyi bilmelidir. Başka bir alanda ne kadar yüksek tahsil yapsa da fenn-i idare-i beytiyyeyi bilmezse evinde müşkil duruma düşüp aslı görevini yerine getiremez. (Müşkilat İçinde Ev İdare Etmek, S.4, 115) Bu sebeple işte bu yazısında bir kadına evde lazım olabilecek bütün bilgileri aktarmaya çalışmıştır.

Nakiye Hanım, yazısında; ailenin öneminden, ev ekonomisinden, bütçe hesaplamasından, tasarruftan, ev seçiminde ve temizliğinde dikkat edilecek hususlardan, haşerattan kurtulma yollarından, badana yapma usullerinden, temizlikte kullanılacak karışım tariflerinden, bir evin nasıl döşeneceğinden, evde bulunması gerekli eşyalardan, evi aydınlatma ve ısıtma yöntemlerinden, cilalama yöntem ve çeşitlerinden, kıyafet seçiminde dikkat edileceklerden, elbise tamirinden, çamaşır yıkamanın ve leke çıkarmanın püf noktalarından, ütü ve kolalamanın inceliklerinden, misafir davetinin hususiyetlerinden, sofrası çeşitlerinden ve eski milletlere ait sofrası düzenlerinden bahsetmiştir.

Hürri Kadın, altı sayıda yazısı bulunan müstear isim kullanmış bir yazardır. Yazıları kadınların eğitimi, hakları ve başarıları üzerinedir. Bu rumuzu kullanan yazara Ahmet Edip'in bir diğer dergisi olan “Bilgi Yurdu/ Bilgi Yurdu İşığı”nda da rastlarız.

Yukarıda izah ettiğimiz en fazla yazısı bulunan ilk dört yazardan sonra beşincisi derginin de sahibi olan Ahmet Edip'tir. 6. sayıya kadar sahib-i imtiyaz ve ser-muharriri, 6. sayıdan sonra hem sahib-i imtiyaz hem de mesul müdürüdür. Dergide Hadika-i Meşveret Mektebi'nde müdür olduğu bilgisi vardır. Nuri Güçtekin'in İstanbul'da bulunan özel okullarla ilgili yaptığı doktora tezinde bu okulun 1908'de kurulduğu ve kurucusu ve müdürünün Abdi Bey olduğu ifade edilmiştir. (Güçtekin, 2013, 268) Ancak Mektep Müzesi'nde yer alan okulun reklamlarında müessis Abdi Bey, müdür Ahmet Edip Bey olarak geçer. (Hadika-i Meşveret Mektebi, S.8;9;10,

son ek⁴) Bu ifadeler 1913 yılı için geçerli olabilir.

1868-1932 yılları arasında yaşamıştır. Mülkiye mezunu bir eğitimcidir. 1890 yılında başladığı eğitimci hayatında öğretmenlikten Darülmuallimin-i Aliye müdürlüğüne kadar pek çok görevi ifa ettikten sonra 1928 tarihinde kendi isteği ile emekliye ayrılmıştır. Ankara’da “Anadolu Maarif Kitabhanesi” isimli bir kitabevi açıp burayı işletmekte iken 1932 yılında İstanbul Boğazı’nda intihar ederek hayatına son vermiştir.(Çankaya, 1968-69, 446-447)

Ahmet Edip Bey yayın hayatında verimli bir eğitimcidir. Eserlerine baktığımızda siyasetten uzak durarak toplumun eğitimi için çabaladığını ve elinden geleni yapmaya çalıştığını görürüz. Sadece kitaplarıyla değil çıkardığı dergilerle de toplumun farklı kesimlerine ulaşmaya çalışmıştır. Mektep Müzesi onun yayınladığı dergilerden sadece bir tanesidir. Ahmet Edip kadının ekmeğini kazanması için iş sahibi olması, evde düzeni sağlayabilmesi için ev idaresini bilmesi gerektiğini savunmuş ve bu yönde kadının eğitilmesi için okul açarak ve dergiler yayınlarak onlara ulaşmaya çalışmıştır. Eğitim konusunda da her şey devletten beklenmemeli, bu konudaki eksikler özel teşebbüslerle tamamlanmaya çalışılmalıdır. O da üzerine düşeni yapmış, kadınların eğitimine yönelik “Bilgi Yurdu” okulunu kurmuştur. Sonra bu okulun faaliyetlerini duyurmak için kadınlara yönelik “Bilgi Yurdu Işığı/ Bilgi Yurdu” dergisini çıkarır. Kadınlara mahsus çıkardığı bir diğer dergi de “Ev Hocası’dır.

Basılmış eserleri;

1305, Takvîm-i Bahar, Birinci Sene [Ahmet Macit (Gören) ile beraber], Kasbar Matbaası, İstanbul.

1307, Takvîm-i Bahar, İkinci Sene [Ahmet Macit (Gören) ile beraber], Estepan Matbaası, İstanbul.

1307, Takvîm-i Bahar, Üçüncü Sene [Ahmet Macit (Gören) ile beraber], Mahmut Bey Matbaası, İstanbul

1306, Tarihçe-i Beşer, [Ahmet Macit (Gören) ile beraber], Kasbar Matbaası, İstanbul.

1306, Telefon, [Ahmet Macit (Gören) ile beraber], Kasbar Matbaası, İstanbul.

1309 Musavver Vücûd-ı Beşer, Kasbar Matbaası, İstanbul

1329, Terbiyevi Çocuk Oyunları, Cihan Matbaası, İstanbul.

1331, İktisad-ı Beyti, Kanaat Kitabhanesi, İstanbul

1333, Elifba’dan Sonra Kıraat, Orhaniye Matbaası, İstanbul.

1340-1342, Yeni Milli Elifba, Anadolu Maarif Kitabhanesi, Ankara.

1343, Kur’an-ı Kerim Elifbası, [Veled (İzbudak) Çelebi ile beraber] Matbaa-ı Amire, İstanbul.

t.y., İmtihan, Anadolu İrfan Kitabhanesi, Ankara.

3. Mektep Müzesi ve Kadın

Duygu Oylubaş Katfar, Ahmet Edip’in kadın dergilerinde öncü bir erkek olduğunu ifade eder. (Oylubaş Katfar, 2017, 2439) “Bilgi Yurdu” ve “Ev Hocası” gibi kadın dergileri yayınlayan Ahmet Edip “Mektep Müzesi”ni kadına tahsis etmeyip herkese hitap eden bir dergi

4 Kapaktan sonra ve derginin sonunda bulunan bu eklerde reklamlar ve duyurular yer alır ve sadece Atatürk Kitaplığı’ndaki nüshada karşımıza çıkar. Diğer koleksiyonlardaki nüshalarda bulunmamaktadır.

olarak çıkarmıştır. Ve siyasetten başka her şeyden bahsedeceğini ifade etmiştir. Ancak dönemin ihtiyaçları ve Ahmet Edip'in bu konudaki alışkanlığından olsa gerek Mektep Müzesi yoğun bir şekilde kadınlara yönelik konuları ihtiva eder. Bu sebeple dergi hakkında araştırma yapanlar onun bir kadın dergisi olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Stefo Benlisoy "yayın hayatına meşrutiyet döneminde başlayan kadın dergileri arasında bulunan Mektep Müzesi" şeklindeki ifadesiyle onun bir kadın dergisi olduğunu düşünür. Ayrıca derginin ağırlıklı olarak kadın okuyucular için hazırlandığını, amacının kadınları ve genç kızları iyi bir Müslüman-Türk kadını, modern eş, anne ve öğretmen olarak yetiştirmek olduğu ve bu doğrultuda makaleler yayınlandığını ifade eder. Ona göre bu özellikleri sebebiyle Meşrutiyet dönemi kadın basını içerisinde değerlendirilmelidir. (Benlisoy, 2006, 183)

Cüneyd Okay, Tarih ve Toplum dergisinde çıkan Mektep Müzesi ile ilgili yazısında bu dergide ağırlıklı olarak kadın yazarların yazdığını ve kadınlara yönelik yazıların yayınlandığını söylemiştir. Genel itibarı ile dergiye bakıldığında kadın dergisi olarak nitelemek mümkündür. Reklamlar dahi bunu desteklemektedir.(Okay, 1999, 4-5) Okay'a göre ileri seviyede ilmi ve fenni yazılara yer vermesi Mektep Müzesi'ni diğer kadın dergilerinden farklı bir konuma yerleştirir. (Okay, 1999, 6)

Bu iki görüş Mektep Müzesi'ni kadın dergisi olarak görse de dergi kendini siyasetten başka herşeyden bahseden bir dergi olarak tanımlar. İsminde ve tanımında kadın geçmediği için kadın dergisi muamelesi görmemiştir. Kadın dernekleri hakkında bilgi kaynakları üzerine makale yazan Nicole Van Os, Mektep Müzesini kadın dergisi olmayan diğer dergiler içerisinde sayar. (Van Os, 2002, 11) Yine kadın dergileri için yapılan bibliyografya ve katalog çalışmalarında ve diğer çalışmalarda da dergimizin ismine rastlamayız.

Mektep Müzesi için bir kadın dergisidir diyemsek de kadın konularına ağırlık verir. Dönem içinde yoğun olarak görülen ve kadınlarla ilgili olan tartışmalarda kadının yanında yer alır. Bu konudaki görüşler ve kanaatler dergide yer alan makaleler ve diğer yazıların içerisine serpiştirilmiştir.

Dönem içinde kadınların tahsili konusu çok tartışılmıştır. Mektep Müzesi bu konu üzerine çok durmuş ve kadınların tahsilini desteklemiştir. Kadınların eş ve annelik vazifelerini hakkıyla yerine getirebilmesi için esaslı bir eğitim elzemdir. Yine o dönemde kadının yaratılış gereği erkekten zayıf olup bu nedenle ona muhtaç olduğunu ve onunla aynı derecede hür olamayacağını savunanlar olmuştur. Dergi bu konuda da kadının yanındadır. Kadın asla erkekten zayıf değildir. Erkeğin hayat tarzı onu bu hale getirmiştir. Kadının çalışma hayatında yer aldığı toplumlarda kadınlarda erkekler kadar güçlüdür. Belki o dönemde kadınlar zayıf gözükebilir. Ama bunun sebebi yaratılışları değil kadını bu duruma getiren erkeklerdir. Yaratılış icabı kadın ve erkek müsavidir. (Hukuk-ı Nisvana Ait Bir Mülakat, S.6, 181-189) Hatta dergi pozitif ayrımcılık yaparak erkeğin kadından önce yaratılmasının daha güzelini yaratmak için bir taslak niteliğini taşıdığını ifade ederek bu tartışmalara mizahi bir yaklaşımda da bulunmuştur. (Bir Muhavere, S.10, 316)

Kadın erkek eşitliği gündeme geldiğinde tartışılan bir diğer konu da erkeğin aile içerisindeki üstünlüğü ve hakimiyetidir. Mektep Müzesi'ne göre bir kadın ister dışarda çalışsın ister evinin işiyle ilgilensin ev idaresinde erkek kadar söz hakkına sahiptir. Kadın ve erkek aile ve eğitim hayatında, idari ve sosyal hayatta eşit olmalıdır. Hatta kadınlar siyasi olaylardan erkekler kadar etkilendiklerine göre siyasi hayatta da yer almalılarıdır. Kadın ve erkek arasında elbette bazı farklar vardır. Ancak bu fark zeka ve kabiliyette değildir. Mesela erkekler kadına

göre daha sağlam vücuda sahiptir. Kadınlar ise çocuk dünyaya getirebilmektedirler. Bu farklar onların eşit olmasına engel değildir. Nitekim erkek cinsi içerisinde de hepsi aynı kuvvete, aynı zekaya, aynı kabiliyete sahip değilken hepsi eşit haklara sahip olmaktadır. Halbuki hiçbir kabiliyeti olmayan erkekten daha kabiliyetli kadınlar vardır. İnsan unsurunun birbirini tamamlayıcı olan bu iki cinsinin birinin diğerinden üstün olduğunu iddia etmek doğru değildir. Tüm farklılıklarına rağmen eşit haklara sahip olmalıydılar. Elbette her iki cins içerisinde kabiliyeti ve zekası az veya çok olan vardır. Kabiliyetlerine uygun olarak ve eksikleri gidermek üzerine kurulu bir eğitim aldıklarında her iki cins de çok başarılı olacaktır. (Hukuk-ı Nisvana Ait Bir Mülakat, S.6, 181-189)

Dergideki kadın içerikli tüm bu yazılar değerlendirildiğinde ana hatlarıyla şu üç başlık üzerinde durulur; kadınlar hakkındaki tartışmalar, olunması beklenen kadın profili ve farkındalık oluşturulması istenen konular. Dergide bu üç başlık dışında kadınlarla ilgili, kadınların fedakarlığına dair haberler (Kadınlardaki Uluvi Cenaba Bir Misal Daha, S.2, 47-48); dünya kadınlarının problemlerinden (Kadınlardaki Uluvi Cenaba Bir Misal Daha” başlıklı yazının devamındaki Fransa Femina Dergisi’nin anketi, S.2, 48) çözümlerinden (Emzikli Kadınlara Meccanen Yemek, S.3, 80), girişimlerinden (Cemiyetler Devri, S.9, 274-276), büyük başarılarla imza atmış dünya çapında kadınlardan (Tayyarecilik Ve Kadınlarda Kabiliyet, S.10, 293-294) ve Osmanlı kadınlarından (Belkis Şevket Hanım S.11, 327; Şeref Hanım, S.12, 362-364) örnekler; kız mekteplerine, kadın cemiyetlerine ve girişimlerine ait haberler, mektuplar, duyurular ve kadınlara hitap reklamlar⁵ yer alır.

4. Sonuç

Yarının inşası için bugün iyi temellerin atılması gerektiği gibi bugün var olan yapıların anlaşılması için de dün atılmış temellerin iyi kavranması lazımdır. Bu yolda bize yardımcı olacak kaynaklardan biri de dönemin güncel bilgilerini aktaran, dinamik okurları ve yazarları olan ve çevresinin kanaat önderi konumunda olan süreli yayınlardır.

Mektep Müzesi’nin basıldığı tarih olan 1913 yılında Osmanlı basın hayatı başlayalı 80 küsur yıl olmuş ve çıkan süreli yayınlara zamanla her alanda örneklerini vermeye başlamıştır. Ancak bilim ve teknoloji konularıyla beraber eğitim ve kadın konusunu da içinde barındıran, standartların üzerinde sayfa sayısına sahip Mektep Müzesi, diğer yayınlardan farklı bir konumdadır. Dolayısıyla II. Meşrutiyet’in ilan edildiği, I. Dünya Savaşı’nın kapıda olduğu, geçiş döneminin sancılarını barındıran tarihin bu evresinin atmosferini anlamak için müracaat edilen kaynaklardan biri olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akcuroğlu, Yusuf, (1913), Mektep Müzesi, Türk Yurdu(1.seri), C.4, S.24, s.844-848.
- Benlisoy, Stefo, (2006/2), Mektep Müzesi Dergisi: “Aile Müdireleri” Yetiştirmek, Müteferrika : Dört Aylık Kitabiyat Dergisi, S.30, s.183-214.
- Çankaya, Ali, (1968-69), Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, Mars Matbaası, c.III, Ankara.
- Demir, Kenan, 2016 (Nisan) Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923), İğdır

⁵ Kadın haklarını savunan “Kadınlar Dünyası” dergisinin, ciddi bir kadın gazetesi olan “Kadınlık Hayatı”nın ve çocuk beslenmesinde çok faydalı olduğu ifade edilen “Knor” markasının ürünlerinin, derginin sahibi Ahmed Edip’in yazdığı “Terbiyeve Çocuk Oyunları” kitabının reklamı yapılmıştır. Bu kitap ikinci sayı ile birlikte tüm abonelere gönderilmiştir.

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.9, s.71-112.
- Duman, Hasan, (1995), Başlangıcından Karınca'ya Kadar Türk Basın Tarihine Kısa Bir Bakış, Türk Kütüphaneciliği, C.9, S.1, , s. 21-35 .
- Güçtekin, Nuri, (2013) İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri (1873-1922), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- İBB Atatürk Kitaplığı, ataturkkitapligi.ibb.gov.tr
- İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi, www.isam.org.tr
- Kesreoğlu, Hasan S., (1995/Yaz) Batı'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Süreli Yayınların Ortaya Çıkışı ve Özellikleri, Mütferrika, S.6, s.19-28.
- Mektep Müzesi, 1329-1330, S.1-12.
- Okay, Cüneyd, (1999), Meşrutiyet Döneminde Kadınlara Yönelik Bir Dergi: Mektep Müzesi, Tarih ve Toplum, S.181, s.4-7.
- Oylubaş Katfar, Duygu, (2017) Kadın Dergilerinde Öncü Bir Erkek Ahmet Edip ve Ev Hocası Dergisi", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S. 6/4, s. 2436-2447
- Topuz, Hıfzı, (1973), 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yay., İstanbul.
- Yapar - Gönenç, Aslı, (2006), Türkiye'de ve Fransa'da Dergicilik ve Kadın Dergileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul
- Van Os, Nicole A. N. M., (2002), Osmanlı Kadın Dernekleri: Geçmişten Gelen Kaynaklar, Gelecek İçin Kaynaklar, Toplumsal Tarih, C.17, S.99, s.7-14.
- Yapar-Gönenç, Aslı, (2007), Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.29, s. 63-78.